

BİR ÂYETİN BAŞINA GELENLER

Bu sayımızda Ahzâb sûresinin 37. âyetini ele alacağız. Daha önceki yazı dizilerimizde olduğu gibi önce âyetlerin meal ve tefsirlerde ele alınışını gösterecek, sonrasında da âyetlerin doğru anlamının ne olması gerektiğini bulmaya çalışacağız. Ele alacağımız âyetin metni ve meali şöyledir:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

Allah'ın lütufu ve senin de iyilikte bulunduğun kimseye: “Eşini boşama, Allah için sorumluluklarını unutma” diyordun. Bu arada insanlardan çekinerek Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliydün. Oysa Allah'tan çekinmen daha doğru olurdu. Zeyd eşiyile ilişkisini kesince onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkları eşleriyle ilişkilerini kestiğinde onlarla evlenmek müminlerin üstünde bir sıkıntı oluşturmasın. Allah'ın buyruğu yerine gelir.

Âyetin Meallerdeki Çevirisi

Türkiye Diyanet Vakfı'na ait meal şöyledir:

(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliydün. Oysa asıl korkmana lâıyk olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.

Bu meale düşülen dipnotta şu açıklamalara yer verilmiştir:

Bu âyette zikredilen ve Kur'an'da adı geçen tek sahâbî olan zât, Zeyd b. Hârise'dir. Çocukluğunda esir düşmüş, Hz. Hatice onu köle olarak satın almıştır. Hz. Hatice'nin kendisine hediye ettiği bu çocuğu, Peygamberimiz azâd edip evlât edinmişti. Resûlullah, Zeyd'i çok severdi, ona halasının kızı Zeyneb binti Cahş'ı nikâhlamıştı. Fakat Zeyneb, Zeyd ile geçinemedi. Zeyneb, asil bir aileden geldiği için bir köle azâdlısı ile evlenmek istememiş, ancak bu yönde vahiy gelince onunla evlenmişti. Zeyd'e bir türlü ısınamamış, bu yüzden ona karşı asâletiyle övünmekten geri durmamıştı. Zeyd, bir süre daha buna sabretti ise de sonunda Allah'ın Resûlüne varıp Zeyneb'den ayrılmak istediğini söyledi. Bunun üzerine Resûlullah hoşnutsuzluğun sona ermesi için ayrılmalarını uygun bulduysa da bunu Zeyd'in yüzüne söylemedi, ona sadece «karını yanında tut» dedi.

Hz. Peygamber'in içinde gizlediği şey, Zeyneb'in sonradan kendisine zevce olacağını bildiği halde bunu açıklamamasıdır. Bu konuda uydurulan birtakım isnatların aslı yoktur. Peygamberimiz, Zeyneb'in güzelliğine hayran kaldığı için onunla evlenmiş değildir. Zeyneb onun halasının kızı idi ve Peygamber onu her zaman görüyordu. İsteseydi onunla Zeyd'den önce kendisi evlenebilirdi.

Yukarıdaki açıklamaya göre Zeynep b. Cahş, Zeyd ile vahiy gereği evlenmiş, hoşnutsuzluğun sona ermesi için Rasûlullah ayrılmalarını uygun bulduysa da bunu Zeyd'in yüzüne söylememiş, 'karını yanında tut' demiş. Hz. Peygamber'in içinde gizlediği şey, Zeyneb'in sonradan kendisine zevce olacağını bildiği halde bunu açıklamamasıydı. Bu ifadeleri kullandıktan sonra, yani Nebî (a.s.)'in, Zeyneple evleneceğine dair vahiy gelmesine rağmen Zeyd'e karısını boşamamasını söyleyerek aslında onun insanlara karşı söz ve davranışlarında samimi olmadığını ima ettikten sonra “Bu

konuda uydurulan bir takım isnatların aslı yoktur” demenin pek bir önemi kalmamaktadır.

Benzer izah gayretleri klasik tefsir eserlerinde de geçer. Mesela Semerkandî, Rasûlullah’ın, Zeyd’e, içinde olandan farklı şeyler söylemesinde şaşılacak bir durum olmadığını söyler ve onun bu davranışını, yani Zeyd’e “Eşini bırakma, Allah’tan kork” demesini emr-i bi’l-ma’rûf kabilinden görür. Ona göre diğer nebî ve salih kimseler gibi Rasûlullah da bunu yaparak nefsinin arzularına ket vurmıştır.¹ Rasûlullah’ın yaptığının emr-i bi’l-ma’rûf olduğunu Beğavî de söyler.²

Görüldüğü üzere, âyetle ilgili gerçek dışı birtakım rivâyetleri reddetmek adına daha büyük yanlışlar yapılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’na ait mealde ise âyete düşülen dipnotta, Nebî (a.s.)’in Zeyd’e karısını boşamaması yönündeki tavsiyesi şöyle gerekçelendirilmektedir:

Bu âyette adı geçen Zeyd, Hz. Peygamber’in kölelikten azat ederek evlat edinmiş olduğu Zeyd b. Hârise’dir. Hz. Peygamber, onu halasının kızı Zeynep ile evlendirmişti. Ancak aralarında başlayan geçimsizlik sebebiyle Zeyd, Hz. Peygamber’e gelerek eşini boşamak istediğini söylüyordu. Hz. Peygamber, bu boşanmanın uygun olacağını düşünmekle beraber dedikodu çıkmasından çekindiği için Zeyd’e, eşini boşamamasını söylüyordu. Ancak daha sonra Zeyd, eşini boşamıştı. Bu boşamadan sonra Allah, Zeyneb’i Hz. Peygamber’e eş yapmıştı. O güne

kadar Araplar evlat edindikleri kimseyi öz evlatlarıyla bir tutuyorlar, onların boşadıkları eşleriyle evlenmiyorlardı. Bu uygulama Arapların bu âdetini ortadan kaldırmıştır.

Açıklamada geçen “Hz. Peygamber, bu boşanmanın uygun olacağını düşünmekle beraber dedikodu çıkmasından çekindiği için Zeyd’e, eşini boşamamasını söylüyordu” şeklindeki ifade açık değildir. Bunu, “Zeyd’in boşanacağı ve Zeynep’le kendisinin evleneceğine dair vahiy sebebiyle münasip görüyor ancak dedikodudan çekindiği için Zeyd’e ‘karını boşama’ diyordu” şeklinde mi anlamamız gerekmektedir. Nitekim aynı ifadeler Elmalılı’nın tefsirinde biraz daha detaylı olarak şöyle geçmektedir:

“Zeyd, buna bir müddet sabretti ise de Resulullah’a varıp Zeynebden ayrılmak istediğini arz eyledi, Resulullah da bunu nefsinde muvafık gördüğü halde birdenbire müsaade etmeyip dedi ki: zevcenı kendi üzerinde tut ve Allahdan kork... Bu nasihatler güzel fakat böyle derken nefsinde de Allahın meydana çıkaracağı bir şey gizliyordum(n) - boşâmâsını münasib görüyordun, yâhud nikâhını düşünüyordun da söylemiyordun. Taberîde Süfyan ibni Uyeyne tarikıyla Aliyy ibni Huseynden rivayet eder ki Allah tebareke ve tealâ Peygamberine bildirmişti, Zeyneb ileride kendisinin zevcelerinden olacaktı. Böyle iken Zeynebden şikâyete geldiği zaman ona zevcenı kendinde tut demişti. Çünkü o halde halkı da sayıyordun - Zeydin hatırını sayıyor veya nâs dedikodu ederler diye çekiniyordun...”³

Muhammed Esed, o günkü Arap toplumunda bir kölenin hür doğmuş bir kadınla evlenemeyeceğine dair algıyı değiştirmek amacıyla Zeyneb'i Zeyd ile evlenmeye ikna ettiğini, ancak bu evlilik bittiğinde de, geçmişteki mutsuzluğundan dolayı üzerinde hissettiği ahlaki sorumluluğu telafi etmek için Zeynep'le evlendiğini söyler. Muhammed Esed, Muhammed (s.a.v.)'in Zeynep'le evlenmesinin bir gerekçesinin de o günkü toplumun evlatlık ilişkisine bakış açısını değiştirmek olduğunu belirtir. Esed'e göre âyette geçen Allah'ın yakında ortaya çıkaracağı şey, bu evliliğin yürümeyeceği ve boşanma ile biteceği gerçeğidir.⁴

Zeyd ile boşanmasının ardından Muhammed (s.a.v.)'in Zeyneb'le evlenmesini Süleyman Ateş de Muhammed Esed gibi gerekçelendirir. Ateş, tefsirinde şu ifadeleri kullanır:

"... Kendi emriyle Zeyd ile evlenmekle mutsuzluk içine giren Zeyneb'in ve âilesinin daha perişan olmaması için de Zeyd'den ayrıldıktan sonra onunla evlenmeyi içinden geçiriyordu. Böylece toplumda eskiden beri süregelen ve birçok zorluğa sebeb olan evlâtlığın karısıyla evlenme yasağı da ortadan kalkacaktı..."⁵

.....

"Zeyneb, Zeyd'den ayrıldıktan sonra onunla, kendisi evlenmek suretiyle Zeyneb'in ve âilesinin kırılmış olan onurunu onarmak istiyor, fakat, evlâtlığı olduğu için bunu açıklamaktan çekiniyordu..."⁶

Süleyman Ateş'e göre, âyette geçen, Muhammed (s.a.v.)'in içinde sakladığı şey, Zeyd ile Zeyneb boşanırsa, yukarıdaki gerekçelerle Zeynep'le evlenmeyi düşünmesidir.

Rivâyet, kurgu ve yorumlar bazen âyetin metninden daha baskın hale gelebiliyor. "Kısa açıklamalı tefsir yöntemi" tercih edilerek hazırlandığı söylenen bir çalışmada Ahzâb sûresinin 37. âyetine uygun görülen anlam aynen şöyledir:

"Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın nimeti sayesinde müslüman olmakla müşerref olmuş ve senin tarafından, başta kölelikten âzat edilip evlâtlık edinilmesi üzere birçok iyiliğe mazhar olan Zeyd'in, senin tavsiyen üzerine

Zeynep ile yaptığı evliliğin yürümediğini, Zeyd'in sık sık sana gelip Zeyneb'in kendisini hakir gördüğünü söyleyerek şikâyet ettiğini, senin aslında Zeyd ve Zeyneb'in boşanmaları durumunda Zeyneb'le evlenmek istediğini, buna karşılık münafık ve Yahudilerin "Muhammed evlâtlığının eski eşiyile evlendi" şeklinde dedikodu çarkmalarından endişe ettiğin için bu isteğini gizlediğini ve Zeyd'i boşanmaktan vazgeçirmeye çalıştığını, ona, "Allah'tan kork! Onun seni hakir gördüğünü söyleme, evliliğini sürdür" diye nasihat verdiğini biliyoruz. Gerçek şu ki taşıdığı endişe yersizdir. Allah izin verdikten sonra yaptığı işlerde insanlardan çekinmene gerek yoktur. Önemli olan ilâhi emirlere uygun hareket etmendir. Asıl dikkat edilmesi gereken nokta budur. Şimdi Zeyd ile Zeyneb boşandıklarına göre biz de sana, bundan böyle evlâtlık sahibi olanların, evlâtlıklarının boşadığı eski eşleriyle evlenmelerinde herhangi bir sakınca bulunmadığını gösteren ilâhî bir hüküm olmak üzere, Zeyneb ile evlenme yolunu açıyoruz."⁷

Sözü edilen çalışmanın giriş kısmında da açıkça ifade edildiği gibi⁸ "yorum, yorum değilmiş gibi" sunularak âyete anlam verilmiş ve insan eliyle ilahi metne nelerin yapılabileceğinin örneklerinden biri ortaya konmuştur.

Âyetin Tefsirlerde Ele Alınışı

Tefsirlerde, soylu bir kadın olan Zeynep ile Muhammed (s.a.v.)'in hizmetinde bulunmuş Zeyd'in evliliğine Rasûlullah'ın ön ayak olduğu, ancak eşler arasında bir denklik bulunmaması sebebiyle bu evliliğin yolunda gitmediği, nihayetinde Zeyd'in Zeyneb'i boşamak istediği ve Rasûlullah'ın da buna engel olmaya çalıştığı anlatılır.

Bazı tefsir kaynaklarında, Zeyd ile Zeyneb'in evliliklerini bitirme noktasına getiren bir olaydan bahsedilir. Anmaya değer bulmadığımız sözü edilen olayın ana teması Zeyneb ve Zeyd'in, Muhammed (s.a.v.)'in Zeyneb'i beğendiğine kanaat getirmeleri, Muhammed (s.a.v.) ile Zeyneb'in evlenebilmeleri için de Zeyd'in Zeyneb'i boşamak istemesidir. Âyetin iniş sebebi olarak yukarıdaki ifadelerle yer verenler, âyette geçen "ama aslında insanlardan çekinerek Allah'ın aç-

Rasûlullah'ın Zeynep'le evleneceğine dair iddia edilen gayr-i metlûv vahiy, Zeyd'in Zeynep'le evliliğinin sürdüğü esnada mı yoksa Zeyd'le Zeyneb'in evliliğinin sona ermesinden sonra mı inmiştir?

ğa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun. Oysa Allah'tan çekinmen daha doğru olur" mealindeki bölüme atıfta bunarak hikaye ile âyetin bu ifadelerinin örtüştüğüne dikkat çekerler.⁹ Bu sebeple bazıları Zeyd'in boşaması durumunda Zeynep'le evlenmeyi arzu etmesine rağmen Rasûlullah'ın Zeyd'e eşini boşamaması yönünde tavsiyede bulunduğunu söylerler.¹⁰ Dahası, âyetin "insanlardan çekinerek Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun. Oysa Allah'tan çekinmen daha doğru olur" kısmının, Zeyneb'le evleneceğini Allah'ın Rasûlullah'a bildirmesine rağmen onun Zeyd'e "eşini boşama" demesi sebebiyle bir kınama anlamına geldiğini söyleyenler vardır.¹¹ Rasûlullah'ın insanlardan gizlediği şeyin Zeyneb'e duyduğu muhabbet olduğunu, bunda da şaşılacak herhangi bir şeyin olmadığını açıkça söyleyen tefsirler vardır. Elmalılı, bu durumu şöyle ifade eder.

*"Ansızın görülen bir güzelin cemalini kemali nezahetle hiss-ü takdire ederek yaradanın sun-u kudretini tesbih ve tenzih ile ilân etmekte Enbiyanın şanı ismetine muhalif hiç bir ma'nâ olmadığından bu hikâyenin vukuunu farz etmekte esas itibariyle bir mahzur yoktur."*¹²

Bazı kaynaklarda geçen asılsız ifadeleri reddederek âyete anlam vermeye çalışan müfessirlerin olduğunu da belirtmeliyiz.

Hadis Kaynaklarında Âyetle İlgili Rivâyetler

Bazı hadis kaynaklarında Ahzâb sûresinin 37. âyetinin iniş sebebine dair detay içermeyen ifadeler rastlanır. Mesela Buhârî ve Tirmizî'de âyetin Zeyd ve Zeyneb,

özellikle de Zeyneb'i boşama niyetini Rasûlullah'a bildiren Zeyd hakkında indiğine dair kısa bilgi verilir.¹³

Hadis kaynaklarında Âişe validemize nispet edilen bir rivâyete göre o "şâyet Rasûlullah vahiyden herhangi bir şey gizleyecek olsaydı bu âyeti gizlerdi"¹⁴ demiştir. Ancak bu rivâyetin söz konusu âyetle örtüşmediğini söylemeliyiz ki bunun gerekçesine âyetin Kur'ân bütünlüğünde ele alındığı bölümde temas edilecektir.

Âyetin Kur'ân Dışı Vahiy Çerçevesinde Ele Alınışı

Âyette geçen "Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun" ifadesini, Nebî'ye bu konuda yani Zeyd ile Zeyneb'in evliliklerinin biteceği ve Zeynep'le kendisinin evleneceğine dair yapılan ilahi bildirimle ilişkilendirenler, bu bildirim Kur'ân'da yer almayan bir vahiyle olduğunu söylerler.¹⁵

Bunu iddia edenlere şu hususları tekrar gözden geçirmelerini tavsiye edebiliriz: Rasûlullah'ın Zeynep'le evleneceğine dair iddia edilen gayr-i metlûv vahiy, Zeyd'in Zeynep'le evliliğinin sürdüğü esnada mı yoksa Zeyd'le Zeyneb'in evliliğinin sona ermesinden sonra mı inmiştir? Şâyet iddia edilen bu vahiy, Zeyd ile Zeyneb'in evlilikleri devam ederken inmişse bu, Allah'ın kanunlarına ne kadar uygun olur? Öte yandan bu durumda, Rasûlullah'ın Zeyd'e, evliliğe devam etmesi yönünde telkinde bulunması mümkün olabilir mi? Mümkünse bu durumda Rasûlullah'ın Zeyd'e yaptığı telkinlerde samimi olduğu söylenebilir mi? Şâyet vahyin, evliliğin sona ermesinden sonra indiği iddia ediliyorsa bu konuda gayr-i metlûv bir vahye gerek yoktur. Çünkü yukarıdaki âyetlere göre Rasûlullah ile Zeyneb'in evlenmesi gerektiği zaten Kur'ân âyetleriyle belirtilmiş olmaktadır. Bu durumda âyette geçen "biz onu sana nikâhladık" ifadesi, emir anlamında kabul edilir.

İddia edilen tüm gayr-i metlûv vahiy örnekleri için geçerli olan şu talebimizi de yinelememiz gerekmektedir: Zeyd ile Zeyneb'in evliliğinin biteceğini ve Muhammed (s.a.v.) ile Zeyneb'in evleneceğini haber verdiği iddia edilen gayr-i metlûv vahiy hangi kaynakta

yer almaktadır? Bunun metnine ulaşmamız mümkün müdür? Rivâyet zinciri kimlerden oluşmaktadır?

Tarihselcilik Bağlamında Âyete Yapılan Atıflar

Kur'ân okumalarında, onun indiği zaman ve mekanla kayıtlı bir yönünün olduğu gerçeğinin ihmale gelmez bir ilke olduğunu hatırlatanların, o günkü toplumun örf, hukuk ve ahlaka dair kabullerinin bilinmeden ve dikkate alınmadan okunamayacağına, dolayısıyla anlaşılamayacağına örnek verdikleri bir âyet de Ahzâb sûresinin 37. âyetidir.

Aradan geçen yaklaşık 1500 yılın, âyetlerin indiği dönemde ifade ettiği anlamlarını tespit etmeyi zorlaştırması, Kur'ân'ın bahis konusu ettiği birçok şeyin, sonraki dönemlerdeki farklı dünyalar ve kültürlerle yabancı hale gelmesi ya da reel zeminini kaybetmiş olması sebebiyle Kur'ân ile yaşadığı dönem arasında bağlantı kurmak isteyenlerin tevîl mekanizmasıyla mecazlar, semboller, metaforlar üzerinden yeni, yepyeni yorumlar üretmek zorunda kaldıklarını söyleyen Mustafa Öztürk "bir örnek vermek gerekirse" der ve şöyle devam eder:

Arap kökenli müfessir Taberî Hz. Peygamber'in Zeynep ile evliliğine atıf yapan ve -tuhfî fi nefsike (oysaki içindeki bir şeyi de gizliyordun) ifadesini, "Ey Peygamber! Sen bir taraftan evlatlığın Zeyd'e karını boşama derken, diğer

taraftan da ah bir boşansa da Zeynep'le ben evlensem arzusunu içinde gizliyordun" diye yorumlamakta hiçbir sakınca görmezken, Türk kökenli müfessir Maturidi ise söz konusu ayetin bu şekilde yorumlanmasını, "İmkânsız, akla zarar, hiç ihtimal dâhilinde değil" biçiminde yorumlamıştır. Çünkü Türk örfü ve ananesiyle yetişmiş bir insanın Taberî'nin hiç sorun etmeden benimsediği bir izahı "Namussuzluk" olarak görmesi işten bile değildir. Muhtemelen Türk kökenli olan veya en azından Arap olmadığında şüphe bulunmayan Zemaşerî ise, aynı ayeti Taberî gibi yorumlamakta ama ardından da, "Bu tür işler Arapların kültüründe yadırganmazdı. Çünkü bu toplum, birkaç karısından birini boşayıp arkadaşına teklif etmek gibi örfelere alışkındı" diye eklemiştir. Zemaşerî kendisini Arap toplumu ve örfüyle ilgili bu ek izahı yapmak zorunda hissetmiştir; çünkü Kur'an'ın Hz. Peygamber, Zeyd ve Zeynep arasında yaşanan olaylarla ilgili anlattıkları, onun yaşadığı kültürel dünya içerisinde izah edilebilir türden değildir. Hoş, aynı mesele günümüz Türk toplumunun dünyasında da yenilir yutulur cinsten değildir. Bunun böyle olduğunu tarih-üstücü anlayış da çok iyi bilmekte, ancak bu anlayış çözümü tarihten bugüne kadar intikal eden bilgi birikimini bir çırpıda yok sayıp çöpe atarak, ilgili ayetleri bugünün hâkim değer yargıları açısından sakıncasız hale getirme manipülasyonunda görmektedir. Ancak bu tür manipülasyonlarla sadece kendisini tatmin etmekte, bu arada Kur'an'ın nazil olduğu tarih, toplum ve kültürden bihaber olan insanları kandırarak gönüllerini hoş etmekte ve bütün bu tahrifleri

de sırf “Kur’an tarihsel değil, tarih-üstüdür” retoriğinden ödün vermemek adına caiz görmektedir.¹⁶

Görüldüğü üzere âyeti rivâyet ve kurgular üzerinden yorumlayanların ifadeleri gerçek kabul edilmekte, gerçek kabul edilen hikayelerin üzerlerinden Allah’ın kitabına insan ürünü kitap muamelesi yapılmaktadır. Yukarıdaki satırların sahibine göre Ahzâb 37. âyetin anlamı Taberî’nin anladığı gibi midir? Âyetin hemen devamında âyetle ilgili tüm durumu açıklayan ifadeleri okumaktansa Taberî, Zemahşerî gibi müfessirlere ait –ya da bunlara nispet edilen– lakırdıları tercih ederek bir okuma yapmanın adı olsa gerektir tarihselcilik! Ne demek istemektedir yukarıdaki ifadelerin sahibi? Muhammed (s.a.v.) evlatlığının karısına aşık oldu, “keşke boşansalar da ben evlensem” diyordu, tam bu sırada Zeyd Zeyneb’i boşamak istediğini söyleyince Muhammed (s.a.v.) içinden geçenin tersini söyledi, çünkü insanlardan çekiniyordu. Ancak bir Türk için namussuzluk kabul edilebilecek bu tür ilişkilere şaşırılmamalıymış, çünkü Muhammed (s.a.v.)’in da içinde bulunduğu toplum için bunlar anlaşılabilir. Zaten Taberî ve Zemahşerî gibiler de bu durumu ifade etmişlermiş. Aslında müellif âyetin devamını, kendi hazırladığı mealinden bile okusaydı, konuyu anlayabilirdi. Âyetin devamını müellifin kendi mealinden aynen aktarıyoruz:

“... Zeyd karısını (Zeyneb’i) boşayıp onunla ilişkisini kesince biz de senin o kadınla evlenmeni sağladık ve bunu evlatlıklar, zevcelerini boşayıp onlarla ilişkilerini kesikten sonra, o kadınlarla evlenme hususunda müminler için bir engel bulunmadığını göstermek için yaptık. İşte böylece Allah’ın emri/hükümü gerçekleşmiş oldu.”

Görüldüğü üzere âyet, müellifin yukarıda çeşitli müfessirlerden naklettiği ve muhtemelen kendisinin de benimsediği zıvaları reddetmekte, Muhammed (s.a.v.)’in hevesli olmadığı bir şeyin Allah’ın emriyle gerçekleştiğini bildirmektedir. Zaten müellif, Muhammed (s.a.v.)’in, kınanamayacağını, bu konuda Allah’ın emrini yerine getirdiğini bir sonraki âyette kendi hazırladığı mealini okuyarak da görebilirdi. Müellif 38. âyetin mealini şöyle yapmış:

“Şu hâlde, Allah’ın kendisine emrettiği bir işi yapmış ol-

Bugün yüzde 99’u müslüman olan Türkiye’nin herhangi bir yerinde bir cami çıkışı cemaate evlatlığının hanımıyla evlenmiş bir adam hakkındaki görüşleri sorulsa, buna tepki göstermeyen kaç kişi bulursunuz?

masından dolayı Peygamber’e hiçbir şekilde suç isnat edilemez. Bu hüküm, Allah’ın daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da cari olan hükmüdür. (Bilinki) Allah’ın hükmü tartışmaya açık değildir.”

Bu âyet sadece o dönemin örfünü yansıtır, evlatlıkların öz oğul gibi algılandığı o dönem toplumunun sorununu çözüyor diyenlere de şu soruyu soruyoruz: Bugün yüzde 99’u müslüman olan Türkiye’nin herhangi bir yerinde bir cami çıkışı cemaate evlatlığının hanımıyla evlenmiş bir adam hakkındaki görüşleri sorulsa, buna tepki göstermeyen kaç kişi bulursunuz? Muhtemelen çoğu, Muhammed (s.a.v.)’in evlatlığının eşiyle evlendiğini, hatta bununla ilgili Kur’ân’da âyet olduğunu dahi bilmeyecektir.

Yeni düzenlemeyle Medeni Kanununun 129. maddesiyle evlat edinenle evlatlık arasında kesin evlilik yasağı getirilmiştir. Ayrıca, evlat edinenle evlatlığın alt soyu ve eşleri (yani evlatlığın çocukları veya evlatlığın eşiyle evlat edinen) arasında da evlenme yasağı getirilmiştir. Yine Medeni Kanununun 500. maddesine göre evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar.

<http://www.hurriyet.com.tr/evlatlikla-evlenmek-caiz-mi-tartismasi-341690-uzantili-12-agustos-2005-tarihli-haberi-ve-iki-roportaji-aynen-aktariyoruz>:

Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Soruları Cevaplandırma Komisyonu’nun ‘Evlat edinenle, evlatlık arasında evlenme engeli doğmaz’ kararı, tartışmalara neden oldu. İlahiyatçılar, dinen ve hukuken yasak olmasa da ahlaken evlatlıkla evlenmenin onaylanamayacağını söylediler.

Evlatlık ile evlilik, dinen yasak olmasa da ahlaken top-

Belki de tüm dünya Halen 1500 yıl önceki cahiliye seviyesinde iken Allah'ın kitabına tarihsel bakışla bakmamızı tavsiye eden birkaç aydın bizden 3000 yıl ileride!

lum genelinde kabul görmeyen bir davranış biçimi. Evlatlık ile evlilik, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önceki günkü açıklamasıyla yine gündeme geldi. İslam dininde evlatlık müessesesi olmadığı için yasak da bulunmayan bu tür evliliklere 'enseset' gözüyle bakanlar da var. Ancak çok sık rastlanmasa da dünyada evlatlığıyla evlenenler de yok değil. ABD'li sinema sanatçısı Woody Allen eşi Mia Farrow'u terk ettikten sonra birlikte büyüttükleri evlatlığı Soon-Yi Previn'le evlenmişti. Düğün sırasında gelin 27, damat ise 62 yaşındaydı. Çiftin Bechet Dumaïne adında bir kızları ve Manzie Tio adında bir evlatlıkları var. Türkiye'de en bilinen örnek ise gazeteci-yazar Refik Erduran. Erduran 74 yaşındayken, üçüncü eşinin kızı Pınar Duygu'yla evlenmişti. Erduran ve 37 yaş genç eşinin ikizleri oldu.

Prof. Dr. Salih Akdemir (AÜ İlahiyat Fak. Tefsir Anabilim Dalı Başkanı):

Kuran'a göre evlatlık müessesesi diye bir müessese yok. Dolayısıyla evlatlık yabancı bir kişi olarak değerlendiriliyor. Yani bir kişiye bakıp, büyütüp yetiştirirsiniz, ama gerçek anne ve babası kimse, odur. Dışarıdakiler aynı görevi üstlenemez. Ama bir de ahlaki yönü var. Bizim geleneğimizde evlatlık var. Evlatlıkla ilişki, anne oğul, baba kız ilişkisi gibidir. Bu durumda evlenmek de ensest dediğimiz ahlaksızlığı oluşturur. Böyle bir şey olamaz.

Prof. Dr. Beyza Bilgin (Emekli Öğretim Üyesi):

Bu konunun, ahlaki açıdan ayrı, hukuki açıdan ayrı bir yanı var. Hukuki açıdan -ki dinin bir kısmı hukuktur- bir sorun yok. Böyle bir evlilik yapılabilir. Arap adetlerinde evlat edinince hukuka, kendi çocuğu gibi ortak oluyordu. Ancak İslam bunu kaldırdı, 'evlat, kardeş

gibi sayabilirsiniz, ama irsi bağlantınız olmaz' dedi. Bu nedenle evlatlıkla ilgili yasakların çoğu kalktı. Dinen sadece sütkardeş olanlar ile kadın ve emzirdiği çocuk evlenemez. Ahlaki açıdan bakarsak, insanlar, evlat edindikleriyle evlenmezler. Bu bazen romanlarda olur.

Evlatlıkla ilgili miras ve evlilik hükümleri tüm Batı ülkelerinde de yukarıdaki gibi olduğunu belirttikten sonra şunu sorgulamalıyız:

Evlatlığa bakış açısı olarak yüzde doksan dokuzu Müslüman kabul edilen 21. yüzyılın Türkiye'si ile bindörtüzyıl öncesindeki sözde Cahiliye Arap toplumu arasında ne tür bir fark vardır ki Ahzâb sûresinin 37. âyetini tarihsel bağlamıyla okumak zorunda olalım.

Evlatlığa bakış açısı bağlamında 21. yüzyılın hukuk ve medeniyet seviyesinin sözde cahiliye Arap kültür seviyesini henüz yakalamış olması belki de sadece bir aksilik! Ne dersiniz!

Bu durumda inişi üzerinden 1500 yıla merdiven dayadığımız bir kitabı -ya da hitabı!- bugünün insanına iniyormuş gibi okumamızın önünde hangi örf-adet-kültür-hukuk-medeniyet farkı vardır? Belki de tüm dünya Halen 1500 yıl önceki cahiliye seviyesinde iken Allah'ın kitabına tarihsel bakışla bakmamızı tavsiye eden birkaç aydın bizden 3000 yıl ileride!

Savunmacı Yaklaşımlar

Tefsir eserlerinde atıfta bulunulan rivâyetlerin gayrimüslimler tarafından kullanılmasından, Muhammed (s.a.v.)'i, evlatlığının eşine aşık olan ve bunu içinde saklayan, bundan dolayı da âyetle kınanan biri olarak görülmesinden rahatsız olanlar, bu konudaki rivâyetlerin sıhhatinin tartışmalı olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak bu savunmacı yaklaşım, Ahzâb sûresinin söz konusu âyetini doğru okuyamamış, âyette geçen ifadelerin izahı bağlamında rivâyetleri aratacak yorumlar yapmışlardır. "Ahzâb Suresi 37. Ayetiyle İlgili Nüzul Sebebi Rivayetleri ve İlmî Değeri" isimli çalışmada, konuyla ilgili rivâyetlerin sened ve metin açısından sıhhatine dair eleştiriler getirildikten sonra Ahzâb sûresinin 37. âyetinde geçen "insanlardan çekinerek Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun" ifadesiyle

ilgili olarak Muhammed (s.a.v.)'in gizlediği ve Allah Teâlâ'nın açığa çıkardığı şey hakkında şu yorum yapılır:

İbn Hacer'in tespitine göre bize ulaşan rivâyetler içinde en makbul olanı İbn Ebî Hâtim'in Süddî tarikıyla yaptığı şu rivâyettir: Hz. Peygamber Zeyneb'i Zeyd ile evlendirdikten sonra, Allah kendisine Zeyneb'in eşi olacağını haber verir. Hz. Peygamber (bunu bildiği için) Zeyd'ten karısını boşamasını istemekten utanır. Çünkü hala iki eş arasında karı kocalık münasebeti devam etmektedir. Bu yüzden Hz. Peygamber Zeyd'e eşini yanında tutmasını ve Allah'tan korkmasını emretmiştir. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber'in -ayette işaret edilen- içinde gizlediği şey, Zeyneb'in Allah'ın emriyle kendisine eş olacağıdır. Nitekim aynı ayette bu husus Allah tarafından açığa vurulmuştur: "Zeyd onunla beraber olduktan sonra, müminlere evlâtlıklarını kendileriyle beraber olup ayrıldıkları eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik."¹⁷

Bu nasıl bir dindir ki evli olan bir kadınla ileride evleneceği Nebî'ye bildirilmektedir. Ve bu kadınla evleneceği sözde vahiyle bildirilmiş bir Nebî, olabilecekleri bilmezden gelerek Zeyd'e karısını boşamamasını tavsiye etmekte hatta "Allah'tan kork" demektir. İddiaya göre de bildiği bu şeyi söylemekten utandığı için Allah tarafından kınanmaktadır.

Âyetin anlamına dair yukarıdaki açıklamaya benzer çelişki ve metinden kopuk savunmacı yaklaşım, Kur'an Yolu isimli çalışmada da sürdürülmektedir. Klasik bazı tefsirlerde âyetle ilişkilendirilen bir takım rivâyetlerin kabul edilemez olduğu belirtildikten sonra söz konusu

çalışmada, olayın gerçek öyküsü olduğu iddia edilen bir kurgudan bahsedilmektedir. Buna göre, Zeynep b. Cahş istemese de Rasûlullah'ın tebliğ ettiği emir gereği Zeyd'le evlenmiş, Zeyneb'in bu evlilikten duyduğu hoşnutsuzluğun iyice arttığı esnada Allah Teâlâ peygamberine, Zeyneb'in boşanacağını ve kendisinin eşi olacağını bildirmiş, çok geçmeden Zeyd, boşama niyetini açmak üzere Nebî (a.s.)'a gelmiş, Nebî (a.s.) da, özel bilgisine göre değil, genel, objektif hukuk ve ah-lâk kurallarına göre davranarak, bu arada halkın, özellikle münafıkların, "evlâtlığın boşadığı eş ile evlenme" konusunu kötüye kullanıp dedikodu yapmalarından da çekinerek Zeyd'e, eşini boşamamasını tavsiye etmiştir.

Bu ifadeleri doğru kabul edecek olursak Zeyd'in aslında nasıl bir muameleyle karşı karşıya kaldığını düşünelim. Evli olduğu kadınla boşanmasına dair vahiy inmesine rağmen, evliliğini devam ettirmesi yönünde kendisine gerçekçi olmayan tavsiyede bulunulan tam anlamıyla zavallı bir insan! Peki Nebî (a.s.) nasıl bir konumda? Zeyd'e, eşini boşamamasına dair tavsiyesinde samimi mi yoksa değil mi? Samimi olduğunu düşünelim. Bu durumda, vahye rağmen Zeynep'le evlenmek istemiyor ve vahyin gereğinin uygulanmaması için Zeyd'den eşini boşamamasını istiyor. Samimi olmadığını düşünelim. Emrin uygulanacağını bildiği halde Zeyd'e, eşini boşama derken aslında ona yapmaması, yapamayacağı bir şeyi tavsiye ediyor. Hatta bunu yaparken Allah'tan korkması gerektiğini de hatırlatıyor. Çünkü âyet şöyleydi: "...Eşini bırakma, Allah'tan kork" diyordun..."

Dahası bu nasıl bir din ki, henüz evli olan bir adamın karısıyla bir başkasının evleneceğine dair karardan söz ediliyor? Bu, Allah ile Nebî arasında bir sır, sırrı belli bir süre saklamalıymış, öyle de yapmış, özel bilgisine göre değil, genel, objektif hukuk ve ahlâk kurallarına göre davranarak, Zeyd'e 'karını tut' demiş. Bu sebeple "Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi gizliyordun" cümlesi bir kınama değil vâkıanın ifadesiymiş. Tüm bunlar Allah'ın kitabındaki bir âyeti, kurgulara göre anlamak için üretilmiş dolgu malzemelerinden başka bir şey değildir.

Sorularla İslamiyet isimli fetva sitesinde, Ahzâb sûresinin 37. âyetinde geçen "Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun" ifadesinde atıfta bulunulan Peygamberimizin içinde gizlediği şey neydi? şeklindeki soruya verilen cevaplar da dikkat çekicidir. Zeyneb'in önce Zeyd sonra Nebî ile evlenmesinin ilahi kurgu olduğu şöyle ifade edilmektedir:

"...Zeynep Radiyallâhu Anha'nın nikahı hakkındaki ilâhî takdir yerine gelmiş oldu. Evvela: Zeyd ile evlendirilmesi, sonra da Resûlullah'ın eşlerinden olmak şerefine nail bulunması: bütün ilâhî takdirlerin birer tecellisinden başka değildir."

Daha sonra "Nebî, Zeynep'le evleneceğini biliyor olmasına rağmen bunu içinde saklıyor ve Zeyd'e, eşini boşamaması için tavsiyede mi bulunuyordu" şeklindeki soruya verilebilecek cevaplara geçiliyor. Bu bağlamda,

- Muhammed (s.a.v.)'in içinde sakladığı şeyin, âyetin iç bağlamından anlaşıldığına göre, Zeynep'le nikahlanacağına dair kendisine bildirilen ilahi bilgi olduğu,
- Bu bilgiyi saklamasında bir sakınca bulunmadığı, çünkü bu bilginin emirden ziyade ileri gerçekleşecek bir şeyin kendisine ilham ya da rüya ile bildirilmesi olduğu, bu bilgi Cibril ile bildirilmiş olsa bile bunu içinde saklamasının dini, akli, ahlaki bir sakıncasının olmadığı, hal-i hazırda Zeyd ile Zeyneb'in evliliği devam ettiği için bunun bir emir olduğunu düşünmenin Allah'a bir haksızlık olacağı,
- Bu bilgilendirme ile Nebî'ye Allah'ın, Zeyd'in

boşanmasına ön-ayak olması görevi verdiğinin düşünülemediği,

- İleride Zeynep'le evleneceğini bilmesine rağmen Nebî'nin Zeyd'e karını boşama demesinin çok ahlaki bir davranış olduğu, kendisiyle istişare etmek üzere gelen Zeyd'e "Eşini hemen boşal!" demek yerine istişarenin hakkını vermek adına işin düzelmesi lehine konuşmalar yapmanın ahlaki bir davranış olduğu,
- Allah'ın bir şekilde bildirmesiyle elde edilen-kaderle ilgili gaybî bir bilgiye sahip olmanın sebepler dairesindeki hikmetli bilgi yollarını terk etmeyi gerektirmediği, detayı, zamanı belirlenmeyen ve gerçekleşmesi bazı şartlara bağlı olma ihtimali bulunan bu tür bilgiye dayanarak hareket etme zorunluluğunun olmadığı,
- Zeyneble evleneceğine dair özel bir bilgiye sahip olmasına rağmen, bir insan olarak o dönemin adetlerine göre, evlat edindiği Zeyd'den boşanmış bir kadınla evlenmek istemiyor olması ve bu sebeple Zeyd ile Zeyneb'in evliliğinin bir süre daha devam etmesini sağlamaya çalışmasının son derece normal olduğu, bunun temelinde de tebliğ etmekle yükümlü bulunduğu İslam dininin zarar görmesini istemesi olduğu, bulaşıcı bir hastalığın bulunduğu bir yere girmemekle, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine sığınmak söz konusu olduğu gibi, onun bu hareketinin de, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine sığınmak anlamına geldiği, nebînin, boşanma gerçekleşmezse evlilik olamayacağı için Zeynep'le evlenme kaderinden kaçıp boşanma şartının kaderine sığındığı,
- "Eşini yanında tut ve Allah'tan sakın" diyordun; insanlardan çekinerek Allah'ın açığa vuracağı şeyi kendi nefsinde saklı tutuyordun; oysa Allah, kendisinden çekinmene çok daha layıktı" mealindeki ifadenin bir itap/azarlama olmadığı söylenmektedir.

Yukarıdaki tespitlerden sonra konu şöyle sonuca bağlanmaktadır:

"İster bir itap olsun, ister olmasın, burada önemli olan

nokta, Hz. Peygamber (a.s.m)'in bir süre açıklamaktan çekindiği bir meseleyi, Kur'an'la vahiy edildikten sonra, bir saniye bile tereddüt etmeden onu –istemediği halde– insanlarla paylaşmış olmasıdır. Bu durum, bize Onun önceki bilgisi ile, vahiy olarak tespit edilen son bilgisi arasında –biz bilmezsek bile– çok büyük fark vardır. Bundan birinci konumdaki bilgiyi paylaşma zorunluluğu olmadığını da öğrenmiş oluyoruz. Ve bu husus, tek başına Hz. Muhammed (a.s.m)'in peygamberliğini onaylayan bir hakikattir. Nitekim, Hz. Aişe bu çarpıcı tabloya dikkat çekerek “Eğer Hz. Peygamber (a.s.m) Allah'ın kitabından bir şey gizleseydi, bu ayeti gizlerdi.” demiştir.”¹⁸

Emir ifade etmeyen, sadece geleceğe dair bir bilgilen-dirme ifade eden bir bilgi sebebiyle âyette Muhammed (s.a.v.) niçin kınanmaktadır? Yukarıdaki savunmacı ifadelerin hiçbiri bu sorunun cevabı değildir.

Âyetin Kur'ân Bütünlüğünde Ele Alınışı

Tefsir kaynaklarında anlatıldığı şekliyle, Zeyd ile Zeyneb'in evliliklerinde Muhammed (s.a.v.)'in bir müdahalesi olmuş mudur? Olduysa bu müdahalenin temelinde yanlış sosyal statü algılarını düzeltme amacı var mıydı? Her iki soruya olumlu cevap verme hususunda klasik kaynaklar kendilerinden oldukça emindirler. Bunda herhangi bir sakınca olmasa da Zeyd ile boşandıktan sonra Muhammed (s.a.v.)'in Zeyneb'le evliliğini onun ve ailesinin itibarını ya da kırılan gurunu telafi etmekle gerekçelendirmenin kabul edilebilir olmadığı ortadadır. Aşağıda görüleceği üzere Muhammed (s.a.v.) Zeyneb'le evlenmenin değil evlenmemenin yollarını aramaktaydı ve onu bu evliliğe mecbur kılan şey Ahzâb sûresinin 37. âyeti olacaktı.

Tıpkı günümüzde olduğu gibi, Kur'ân'ın indiği zaman ve mekanda da evlatlıklar özoğullar gibi kabul ediliyor, evlatlıkların eşleriyle evlenilmesi çirkin görülüyordu. Kur'ân evlatlıkların gerçek anlamda evlat olmadıklarını sûrenin ilk âyetlerinde şöyle bildirmişti:

Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi,

Psikologlar günümüzde, evlat edinilen çocuklara gerçeğin en erken çağda mutlaka söylenilmesi gerektiğini söylemekte, aksi halde hem çocuk, hem aile hem de toplum için ciddi sıkıntıların çıkabileceğine dikkat çekmektedirler.

zihâr yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir. (Ahzâb 33/4)

Devam eden âyette evlatlık olarak alınanlara hitap ederken dahi hassasiyet gösterilmesine ve onların öz ebeveynlerinin başkaları olduğunu hatırlatmanın önemine vurgu yapılmaktadır:

Evlatlıklarınızı babalarının adıyla çağırın, Allah katında doğru olan budur. Babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yürekten kasıtlı olarak yapmadıktan sonra hata ile söylediğiniz sözlerden dolayı size bir günah yoktur. Allah, başışlar ve ikram eder. (Ahzâb 33/5)

Psikologlar günümüzde, evlat edinilen çocuklara gerçeğin en erken çağda mutlaka söylenilmesi gerektiğini söylemekte, aksi halde hem çocuk, hem aile hem de toplum için ciddi sıkıntıların çıkabileceğine dikkat çekmektedirler.¹⁹

Ahzâb sûresinin 4 ve 5. âyetlerine göre Rasûlullah, evlatlıkların eşleri ile evlenmenin helal olduğunu biliyor ve belki bu hükmün ilk uygulamasının bizzat kendisi tarafından yapılabileceği ihtimali, bir insan olarak onu sıkıntıya sokuyor, bu güçlü his saikiyle Zeyd'e evliliğin devamı yönünde sürekli telkinlerde bulunuyordu. O bir nebîydi ama Kur'ân'ın da defaatle belirttiği üzere bir insandı. Kur'ân'da rasullerin, tıpkı diğer insanlar gibi yiyip içtikleri, çarşılarda dolaştıkları, evlenip çoluk çocuğa karıştıkları, koca, baba ve arkadaş oldukları, kimi zaman üzüldükleri, endişeye ve korkuya kapıldıkları, şüphe duydukları, umutlandıkları, zaman zaman

hatalar yaptıkları, insanlardan çekindikleri bildirilir. Yine rasullerin, gaybı ve insanların içinden geçenleri bilmedikleri, insanlar üzerinde baskı kurma hakları olmadıkları vurgulanır.

Muhammed (s.a.v.) âyet, açıkça evlâtlıkların öz oğullar gibi olmadığını, insanların bu tür ilişkilerde gelişigüzel davrandığını ama davranmamaları gerektiğini belirtmesine rağmen toplumda bu konudaki yanlış algı ve kabulün değişmediğini, Allah'ın çizdiği hassasiyetin toplumda henüz yerleşmediğini görüyor olmalıydı. Bu konuya insanların dikkatini çekip, toplumda farkındalık oluşturacak köklü bir değişimin, kişiler üzerinden uygulamalarla gerçekleşeceğini biliyor olmalıydı. Ancak böyle bir uygulamanın hayatın tabii akışında denk getirilmesi kolay değildi. İşte tam bu esnada Muhammed (s.a.v.)'in evlatlığı olarak bilinen Zeyd'in evliliğinin yıkılmak üzere olması Muhammed (s.a.v.)'i bir insan olarak tedirgin etmişti. Toplum Zeyd'i onun evladı gibi biliyor ve Zeyd eşini boşarsa toplumun evlatlık algısını köklü bir şekilde değiştirmek için Zeyneb'le evlenmesi yönünde bir emir gelmesini kuvvetli bir ihtimal olarak görüyor ve bir insan olarak bunun yaratacağı toplumsal gerilimi yaşamak istemiyordu. Âyette geçen **وَتُحْنِي** = **Bu arada insanlardan çekinerek Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun** şeklindeki ifade onun bu tahminlerinden ve içinde yaşadığı endişelerden bahsetmektedir. Zeyd'e evliliğin devamı yönünde gayret etmesini bir nevi ondan rica ediyordu. Âyette geçen **أَمْسِكَ عَلَيْكَ زَوْجِكَ وَأَتَى اللَّهَ** = **Eşini boşama, Allah için sorumluluklarını unutma** ifadesi bunu ifade ediyor olmalıdır.

Tahmin ediyordu çünkü o bir nebî rasûldü ve çoğunlukla hükümlerin ilk uygulayıcısıydı. İnsanlar için ör-

O, Zeyd eşini boşarsa Zeynep'le evlenerek bu hükmü uygulayıp, Allah'ın helal kılmasına rağmen, evlatlıklarının eşleriyle evlenemeyeceklerine dair insanların yanlış kanaatlerini yıkacak kişi olacağını kuvvetle tahmin ediyordu.

nekti. O, Zeyd eşini boşarsa Zeynep'le evlenerek bu hükmü uygulayıp, Allah'ın helal kılmasına rağmen, evlatlıklarının eşleriyle evlenemeyeceklerine dair insanların yanlış kanaatlerini yıkacak kişi olacağını kuvvetle tahmin ediyordu. Çünkü Zeyd O'nun evlatlığıydı. Rasûlullah âyette de belirtildiği üzere bu konuda insanların tepkisinden çekiniyordu. Ancak âyet, asıl korkulması gerekenin Allah olduğunu bildiriyordu.

Neticede Zeyd ile Zeyneb'in evlilikleri bitip Zeyneb'in Zeyd'le ilişkisi kalmayınca Muhammed (s.a.v.)'e Zeynep'le evlenmesi emredilmişti: **فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا** = **Zeyd eşiyile ilişkisini kesince onu seninle evlendirdik** Muhammed (s.a.v.)'in tüm öngörülerini tutmuş, bir insan olarak endişeleri ile yüzleşmişti. Zeyneb ile evlenmesi emredilmekteydi.

Allah'ın bir hükmünün toplumda yerleşmesi için öncelikli fedakarlığı Nebî'nin göstermesi gerektiği, bu bağlamda insanların ne diyeceğine dair endişelerin Allah'ın bir hükmünün o toplumda yerleşmesinden daha önemli olamayacağı bildirilmiş oldu: **وَاللَّهُ أَخْتَى = Oysa Allah'tan çekinmen daha doğru olur.**

Kendisine bunun emredilmesinin tek bir sebebi vardır ve âyet bunu şöyle ifade etmektedir: **لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ لَكُمْ فِي الْأَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا** = **evlatlıkları eşleriyle ilişkilerini kestiğinde onlarla evlenmek müminlerin üstünde bir sıkıntı oluşturmasın diye.** Âyetin bu açık ifadesi, Muhammed (s.a.v.) ile Zeyneb'in evlilikleri etrafındaki tüm iffira, kurgu, rivâyet ve yorumların dikkate alınmaması gerektiğini göstermektedir.

Yüce Allah, Nebî (a.s.)'a bu emri verirken ona insani endişeleri giderici yardımlarda bulunmuştur. Nitekim Nebî'nin bu hususta insani endişeler sebebiyle evliliğin devamına dair Zeyd'i gayrete getirici ifadeler kullandığının âyetle bildirilmiş olması onu rahatlatmış, böylece bu evliliğin Allah'ın emri sebebiyle gerçekleştiği topluma duyurulmuştur. Bu durumda hiç kimse artık Nebî'nin Zeyneb'le evliliğine dair gerçek dışı bir yorumda bulunamayacaktır. Âişe validemize nispet edilen "şayet Rasûlullah vahiyden herhangi bir şey gizleyecek olsaydı bu âyeti gizlerdi"²⁰ şeklindeki rivâyetin de gerçek dışı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ri-

vâyet, âyetle ilgili asılsız rivâyetlerle örtüşmekte ama âyetle örtüşmemektedir. Ahzâb sûresinin 37. âyeti Rasûlullah'ın insanlara duyurmak için can attığı bir âyet olmalıdır. Çünkü bu âyet, Zeyneb'le gerçekleştirecek evliliğinin ilahi vahiy gereği olduğunu ve kendisinin Zeyneb'le değil evlenmek istemeyi, evlenmemek için Zeyd'e baskı yaptığını ortaya koymaktadır. Zaten 38. âyette Allah'ın bir hükmünün Nebî'nin örneğinde uygulanması bağlamında bir emir söz konusu olduğunda bunun Nebî için bir sıkıntı doğurmayacağı bildirilmesi de dikkat çekicidir. Âyet şöyledir:

Allah'ın, Nebîsi için farz kıldıklarında sıkıntı doğuracak bir şey yoktur. Bu, Allah'ın bundan öncekilere de uyguladığı yasaıdır. Allah'ın emri ölçülü biçilidir. (Ahzâb 33/38)

Allah'ın risaletle ilgili bir hükmünü insanlara duyuran ve uygulayanların Allah'ın rızası dışında bir kaygı taşımamaları gerektiği devam eden âyette şöyle belirtilmektedir:

Allah'ın emirlerini tebliğ edenler, Allah'tan korkar, başka kimseden korkmazlar. Hesap gören olarak Allah yeter. (Ahzâb 33/39)

Kaldı ki Muhammed (s.a.v.), Zeyd'in babası değildir ve

hiçbir örf-âdet bu gerçek karşısında dedikodu ya da çekinceye temel teşkil etmemelidir. Devam eden âyet bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Muhammed içinizden her hangi bir erkeğin babası değildir, ama Allah'ın elçisi ve nebîlerin sonucusudur. Allah her şeyi bilir. (Ahzâb 33/40)

Muhammed (s.a.v.) ile Zeyneb'in evliliğinin Allah'ın emriyle gerçekleştiğini ve bu konuda tarafların da başkalarının da bir tercih hakkının olmadığını 36. âyette görebiliriz. Âyet şöyledir:

Allah ve Elçisi bir işi kesinleştirdiği zaman artık inanmış bir erkeğin ve kadının, kendi işlerinde seçme hakkı kalmaz. Kim, Allah'a ve Elçisine baş kaldırırsa apaçık bir şekilde sapmış olur. (Ahzâb 33/36)

Sonuç

Muhammed (s.a.v.)'in zekasının bir yansıması olarak, gelişmelerin seyrinden geleceğe dair isabetli öngörülerde bulunmasını ve insanların gösterebileceği tepkilere dair beşeri endişeler taşıdığını göstermesi açısından bizler için büyük önem arzeden Ahzâb sûresinin 37. âyetinin rivâyet, kurgu ve iftiralara kurban edilmiş olduğu ortadadır.

Muhammed (s.a.v.)'in örneğiğinde toplumsal değişimin önemli bir parçası olarak insanların dikkatine sunulan evlatlık ilişkilerindeki ilahi nizamın unutulup evlatlık ilişkilerinin günümüz dünyasında bindörtü yıl öncesindeki haline evrilmesini derinlemek yerine âyetin temelsiz lakırdıların gölgesinde okunmaya devam edilmesi ümit kırıcıdır.

Aile içi mahremiyet ilişkilerinden, toplum içi nesep muhafazasına, miras hukukundan kişisel ve toplumsal psikolojik sarsıntılara, toplumda pek çok alanda etkisi olan evlatlık müessesesinin fıtrî ilkelerini belirleyen âyetler, günümüz insanını tarihte değil yüzlerce yıl ötede beklemektedir.

Notlar

1. Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed Semerkandî (ö. 373/983), Tefsîrüs-Semerkandî, Beyrut, trs., III, 60.
2. Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beğavî (ö. 516/1122), Me'âlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân, Riyad, 2010, III, 566.
3. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), Hak Dini Kur'ân Dili, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, 1938, VI, 3901-3902.
4. Muhammed Esed (ö. 1992), Kur'an Mesajı meal-tefsir, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul, 1996, II, 860.
5. Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1989, VII, 169.
6. Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, VII, 171.
7. Hasan Elik, Tevhit Mesajı, s. 902.
8. Şöyle denilmektedir: ... o halde lafız çevirisi, aslında yorumu, yorum değilmiş gibi sunmak demektir." Hasan Elik, Tevhit Mesajı, s. XXIV.
9. Carullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemaşerî (ö. 538/1144), el-Keşşâf an Hakâik-i Övâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl, Riyad, 1998, V, 74; Beğavî, Tefsîr, III, 566-567, Semerkandî, Tefsîr, III, 60; Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, (ö. 606/1209), et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrut, 1999, IX, 170.
10. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Câmi'u'l-Beyân, Beyrut, 1992, X, 302; Beğavî, Tefsîr, III, 566-567.
11. Beğavî, Tefsîr, III, 567.
12. Elmalılı, Tefsîr, VI, 3901.
13. Buhârî, Tefsîr; Tirmizî, Tefsîr.
14. Buhârî, Tevhid, 22; Beyhakî, Sünen, VII, 57.
15. Kırbaşoğlu, İslam Düşüncesinde Sünnet, s. 226-227; Soyalan, Vahiy Savunması, s. 307 vd.
16. <http://mustafaozturkarsivi.blogspot.com.tr/2015/04/kuran-tarihsellik-ve-tarihselci.html>
17. Celalettin Divlekci, "Ahzâb Suresi 37. Ayetle İlgili Nüzul Sebebi Rivayetleri ve İlmî Değeri", EKEV Akademi Dergisi, yıl: 18, sayı: 59 (Bahar 2014), s. 104-105.
18. <https://sorularlailslamiyet.com/peygamberimiz-savin-hz-zeynep-ile-evlilikini-aciklayan-ahzab-suresi-37-ayette-allahin-acig-vuracagi>
19. Mesela bkz. http://www.tavsiyeeidiyorum.com/makale_5106.htm
20. Buhârî, Tevhid, 22; Beyhakî, Sünen, VII, 57.